

Suomalainen navetta

ASKO VILKUNA *Suomalaisen karjasuojan vaiheita*. Kansatieteellinen arkisto 14: 1. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki 1960. 284 sivua.

Kansanomaiset rakennukset ja rakennustekniikka ovat erityisen hyvin edusteilla etnologisessa kirjallisuudessamme. Puhtaasti dekriptiivisten, usein vain yhtä pitäjää koskevien esitysten ohella on julkaistu runsaasti myös teoreettisia ja laajempien maantieteellisten alueiden rakennuksia koskevia tutkimuksia. Rakennusmateriaalin lisäksi tutkijoita ovat kiinnostaneet konstruktio, tekniset yksityiskohdat ja dekoraatiot. Päähuomio on tavallisimmin kohdistunut asuinrakennukseen, riiheen ja saunaan, joista on yleisesityksissä kirjaan viedyn ohessa sekä alueellisia että rakenteellisia spesiaalitutkimuksia. Karjasuojan historia ei ilmeisesti tästä näkökulmasta katsoen ole tuntunut antoisalta, teknisiltä yksityiskohdiltaan ja suunnittelultaanhan se on samantapainen kuin asuinrakennus. Karjasuojatutkimuksessaan Asko Vilkuna tarkasteleekin tutkimuskohdettaan paitsi vanhoista näkökulmista korostaisesti myös funktion kannalta.

Runsaan ja melkoiselta osaltaan ennen käyttämättömän arkistoaineksen lisäksi tutkimus pohjautuu kirjoittajan kesällä 1959 tekemien, eri puolille Suomea suuntautuneiden retkien muistiinpanoihin, piirroksiin ja valokuviin. Havainnot ja tehty noin puolestatoista sadasta navetasta ja kertynyttä kuva-ainesta onkin teoksessa käytetty tehokkaasti rakenteellisten yksityiskohtien valaisemiseen.

Funktionaali tarkastelutapa on johtanut kirjoittajan aivan uuteen navettojen

tyypitykseen. Konstruktio pohjalta hän jakaa navetat suomalaiseen ja karjalaiseen karjakartanoon, rakennustekniikan kannalta patsas- ja lamasalvonavetoihin, rakennusaineen perusteella puu-, kivi- ja turvenavetoihin ja lopuksi lannan huollon kannalta sekasonta- ja luontinavetoihin, joista jälkimmäinen voidaan edelleen kategorioida tavalliseksi luontinavetaksi, täytemaa- ja lantakellarinavetaksi. Erityisesti lannan huolto on ollut antoisa tarkasteltava. Runsaan esimerkkiaineiston pohjalla kirjoittaja osoittaa, ettei pelkästään rakennusteknisiä yksityiskohtia voi pitää navettatyyppejä erottavina tekijöinä, sillä varsinkin luonti- ja sekasontanavetoiden rajavyöhykkeillä on selviä alueellisia poikkeamia yleisestä käytännöstä. Erinomainen esimerkki tästä on nykyään pääasiassa Etelä-Pohjanmaan järvisuudulla elinvoimaisena esiintyvä mutta huomattavasti laajemmaltakin alueelta reliktinomaisena tavattava täytemaanavetta, joka lattiattomana on sekasontanavetan tapainen, mutta lannanhoidollisesti kuuluu epäilemättä läntiseen luontinavetta-alueeseen. Toisaalta taas vain rakenteelliset yksityiskohdat osoittavat pohjalaisen ja lounaissuomalaisen luontinavetan edustavan eritasoisista lainakerrostumaa; molemmilla tahoilla on esikuvana ollut ruotsalainen luontinavetta.

Maatalouden vaihtuvia suhdanteita silmällä pitäen kirjoittaja selvittelee luonti- ja sekasontanavetoiden levikkialuei-

den aaltomaista vaihtelua 1800-luvulla. Väistyvää kaskiviljelyä seurasi kiinteä peltoviljely, jolloin monin paikoin karjasuojan ensisijaiseksi tarkoitukseksi tuli lannan tuottaminen peltoviljelyn tarpeisiin. Kehitys loi ilmeisesti edellytykset runsaasti lantaa tuottavan sekasontanavetan ekspansiolle. Vuosisadan loppupuolella alkaneet ja aivan 1930-luvun loppuun kestäneet karjataloustuotteiden noususuhdanteet ovat vuorostaan edistäneet hygieenisemmän mutta runsastoisemmän luontinavetan etenemistä. Aivan viime vuosina työvoiman saannin vaikeutuminen on jälleen tehnyt tietä uusimuotoiselle sekasontanavetalle, »pihatolle».

Navettatyypin alueelliset vaihtelut ja varsinkin 1700-luvulta lähtien yleistyvän kivanavetan eteneminen on tarjonnut aineita novaation leviämisteiden ja -tapojen selvittelyyn yleisemmältäkin kannalta, varsinkin kun aiheesta on suoritettu kaksi laajalle suunnattua kyselyä, ensimmäinen Suomen Talousseuran toimesta jo 1835. Kirjoittaja on kritikoiden hyödyntänyt molempiin kyselyihin saapuneen runsaan aineksen ja osoittaa, miten kiviseinäinen rakennus säätyläisten sekä valistuneiden ja varakkaiden talonpoikien välityksellä kansanomaistuu — leviämistapahan on vanhastaan tuttu, mutta kirjoittajan käytössä ollut aines antaa siitä kouluesimerkin. Erityisen valaiseva on lattianavetoiden käsittelyn yhteydessä esitetty taulukko, joka osoittaa etenevän lattianavetan olevan tyyppillisellä sekasontanavetta-alueella suoraan verrannollinen tilojen suuruuteen: yli

100 hehtaarin tiloilla oli lattianavetta lähes 100 %:lla, kun taas 10 hehtaarin tiloilla vain kymmenkunnalla prosentilla. Levinneisyysalueiden rajavyöhykkeillä suoritettujen kenttätutkimukset ovat paljastaneet lisäksi joukon rakennusteknisiä kontaminaatioita.

Termistöä koskevan analyysin kirjoittaja on supistanut mahdollisimman vähän, ainoastaan itse karjasuojan nimiä koskeväksi. Useasti on tähdennetty etnologian ja kielen ilmiöiden levikkialueiden eroa. Epäilemättä eroja onkin, mutta aivan yhtä varmasti on olemassa lukuisia vastaavuuksiakin. Lienee mahdotonta valaista karjasuojan varhaisinta historiaa muutoin kuin termistön ja lähinnä sanojen levinneisyyteen kohdistuvalla tutkimuksella, kuten Vilkunakin on tehnyt. Laajempi ja monipuolisempi termistön kartoitus ja tutkimus olisi saattanut merkittävästi tukea muilla menetelmillä saavutettuja tuloksia ja mahdollisesti valaista ongelmallisen *navetta*-sanan ja sen tarkoitteen historiaa.

Kaiken kaikkiaan Asko Vilkun karjasuojatutkimus on merkittävä lisä rakennuksia käsittelevään kansatieteelliseen kirjallisuuteemme. Aikaisemmista korosteisesti poikkeava näkökulma on johtanut kirjoittajan useissa kohdin aivan uusiin jaotuksiin ja tulkintoihin. Kenttätutkimukset ovat paljastaneet ainakin yhden kirjallisuudessa ennestään tuntemattoman navettatyyppin, ja lukuisat piirroksat sekä valokuvat ja kentällä kertynyt runsas kuva- ja piirrosmateriaali valaisevat selvästi käsiteltyjä teknisiä yksityiskohtia.

TUOMO TUOMI